

1. rok — povinně složit všechny tři kandidátské zkoušky, tj. zkoušku z jednoho světového jazyka, filozofie a sociologie (kandidátské zkoušky je možno začít skládat v době ještě před oficiálním přijetím do aspirantury); dvě odborné stati pro publikaci (cca po 25 stranách strojopisu),
2. rok — začít pracovat na kandidátské práci a publikovat první odbornou statí,
3. rok — publikovat druhou odbornou statí a obhájit kandidátskou práci (práce v rozsahu 120–170 stran musí být hotova již v polovině třetího roku aspirantury).

K povinnostem interního aspiranta dále patří i práce na katedře, pedagogická praxe (vedení seminářů v celkovém rozsahu 50 vyučovacích hodin), každoroční atestace před členy katedry apod.

V.

Jak je patrné z předchozího textu, v koncepci výuky i ve fungování a činnosti kateder sociologie v sovětských a československých podmínkách existují určité rozdíly (například celkové pojetí oboru marxisticko-leninské sociologie, struktura výuky, koncepce státních závěrečných zkoušek apod.). To však poskytuje prostor pro vzájemnou výměnu zkušeností a podnětů zejména z oblasti pedagogické, vědecko-výzkumné a politicko-výchovné činnosti, výměnu, která by se mohla stát velice pozitivním příspěvkem k formování efektivnějšího systému výuky marxisticko-leninské sociologie ve všech socialistických zemích.

Petr Duffek
Jana Duffková

Druhý sovětsko-československý seminář „Analýza a modelování sociálně ekonomického rozvoje oblastí a jejich vztahy“

26.–29. března 1984, Kemerovo, SSSR

Spolupráce mezi sibiřským oddělením Akademie věd SSSR a Československé akademie věd v problematice oblastního plánování je koordinována Institutem ekonomiky a organizace průmyslové výroby AV SSSR, Novosibirsk (IEOPV) a Geografickým ústavem ČSAV v Brně. Druhý sovětsko-československý seminář se sešel s cílem shrnout stav řešení dané problematiky a zahájit etapu těsnější spolupráce, spočívající nejen ve výměně zkušeností a materiálů, ale předcházející v koordinované akci se společnými výstupy. Konal se v centru Kuzbasu, v Kemerovu, tedy v jedné z nejdůležitějších oblastí SSSR, která sama je předmětem úsilí o modelování a analýzu vzhledem k plánování jejího perspektivního rozvoje.

Zaměření semináře na analýzu a modelování nebylo náhodné. Velké ekonomické oblasti jsou složitými a komplexními celky, do jejichž plánování vstupují rozmanité aspekty ekonomické, sociální, demografické, medicínské, biologické, ekologické, geografické, meteorologické a jiné. Takto v celistvosti nazíraný celek nemůže být efektivně řízen a plánován bez podrobné a hluboké analýzy a bez modelového zpracování a zhodnocení. Na semináři se ukázal stav a možnosti, kterými se analýzy a modelování i jejich metodologie ubírají.

Referáty sovětských účastníků (bylo jich více než patnáct) se týkaly především popisu konkrétně aplikovaných modelů, a to jak z hlediska jejich významu a obsahu, tak z hlediska matematického aparátu a zabezpečení. Koncepce modelování v IEOPV popsal v klíčovém referátu A. G. Granberg („Mezioblastní ekonomické vztahy: pojmy a modely“). Seznámil se třemi úrovněmi modelování (elementové, systémové oblastní, systémové národohospodářské). Perspektivně se v Institutu zpracovává systém modelů dlouhodobého plánování národního hospodářství, který má pět bloků: A — bodové modely národního hospodářství, B — prostorové modely národního hospodářství, C — modely odvětvových systémů, D — modely oblastních systémů, E — modely hospodářských jednotek. Celý komplex modelů nelze zpracovat, a to jak z matematických, tak i z organizačních důvodů. Proto byla vypracována strategie „jádro-periferie“, která soustřeďuje pozornost modelu na zkoumaný objekt a k němu připojuje „nejbližší modelové okolí“. V Institutu se zabývají třemi typy modelů: 1) modely mezioblastního vyrovnávání, 2) optimalizační mezioblastní modely s globálním kritériem optimality, 3) modely ekonomických vztahů oblastí s lokálními optimalizačními kritérii. Dále A. G. Granberg popsal podrobněji dva modelové komplexy, SYREN a SANAR.

Na tento referát navázala celá řada dalších, v nichž autoři ukázali na specifické modely, které znamenají již konkrétní aplikace. Ty se týkaly problémů vyrovnávání pracovních míst a pracovních rezerv (V. M. Puškarev, T. A. Sazonov), rozvoje systému oblastí (V. I. Klistorin), ekologie (O. P. Burmatova), mnohoodvětvových komplexů (L. V. Maškina, J. A. Fridman), zemědělství (V. A. Trofimov, A. N. Šapošnikov), dvouzónálních ekonomických systémů (V. E. Selivestrov, N. A. Beresnëva), plánování (B. V. Melentjev). Souhrn těchto referátů poskytl možnost utvořit si představu o práci s velkým komplexem modelů při řešení těch problémů, které před IEOPV stojí.

Referáty československých účastníků odpovídaly skladbě delegace, kterou tvořili reprezentanti vědy, plánovací praxe i politického vedení. V obsáhlém teoretickém výkladu se zabýval vedoucí československé delegace čl. kor. F. Valenta (Ekonomický ústav ČSAV) vnitřním strukturálním procesem a procesem inovací. Podal rozbor inovačního procesu, stručně shrnul výsledky, které v tomto směru byly dosaženy týmem řešitelů při Vysoké škole politické při ÚV KSČ a vyslovil závažné hypotézy o inovačních procesech vůbec a o inovačních procesech v rámci procesu rozvoje oblasti.

Koordinátor projektu další společné práce V. Vahala, DrSc. (Geografický ústav ČSAV Brno) vystoupil s referátem *Úlohy ekonomické geografie pro oblastní a teritoriální plánování a prognózování*. V rámci svého vystoupení informoval zevrubně o práci a úkolech, které se řeší v Geografickém ústavu. Obzvláště zaujala pasáž o využití výpočetní techniky, především pro kartografickou metodu. Na něj navazovaly dva další referáty pracovníků GÚ ČSAV. V Voráček hovořil o kvalitě životního prostředí a jeho souvislostech se stavem zdraví obyvatelstva (včetně informací o probíhající výzkumu) a V. Toušek se zabýval problematikou ekonomicko-geografických analýz rozvoje oblastí a jejich vlivem na koncepci osídlování.

Zásadní referát přednesl s. V. Večerník (Oddělení národních výborů a společenských organizací ÚV KSČ). Jeho projev měl několik částí. Popsal situaci a úkoly oblastního plánování v ČSSR a vyjádřil přesvědčení o užitečnosti semináře i další spolupráce. Uvedl, že prvním krokem bude nutně strukturální analýza hospodářské činnosti na určeném území (odvětvové a meziodvětvové vztahy, funkční struktury, vzájemné vztahy výroby a řízení a další). Přitom je nutné odhalovat příčiny jevů (diagnóza) a určovat tendence rozvoje (prognóza). Strukturální analýza je založena na lineárních statistických modelech a principech, které bude nutno doplňovat postupně o novou metodiku modelů dynamického chování systémů. S. Večerník zdůraznil důležitost využívání modelů pro práci politických orgánů vzhledem k vysoké kvalitě informace, kterou poskytují. Pro rychlé, signální a orientační informace jsou vhodné indikační modely, které se v některých průmyslových aglomeracích (v nichž roste rychle entropie systému) jeví jako optimální. Dále rozebral použití některých indikátorů, ale především shrnul základní problémy při řešení územní racionalizace a jejich politické aspekty. Tím také formuloval úlohy, které staví politické vedení před vědu a výzkum. Jako základní oblasti uvedl:

- zvýšení využitelnosti existujících bází dat: k tomu je třeba soustředit pozornost na rozpracování matematického aparátu analýzy dat a modelování, které umožní vhodné zpracování dat a přípravu podkladů pro centrální i oblastní politické, státní a hospodářské orgány;
- formulace cílů a úloh oblastního plánování;
- problematika oblastní racionalizace hospodářské činnosti a cesty ke zvýšení její efektivity;
- racionalizace státního řízení, což předpokládá nové právní úpravy.

Tento důležitý příspěvek shrnul poslání a úlohy, které nutno řešit, podtrhl preference, které vycházejí z 6. zasedání ÚV KSČ (20. IV. 1982) a odpovídají situaci ČSSR. Zdůraznil nutnost komplexního přístupu politického, praktického (řídícího) i vědecko-výzkumného, a to od zabezpečení poznávacího procesu ve správních celcích, jako jsou město, okres, aglomerace, kraj (metodologie, matematické metody modelování, metody analýzy dat), přes poznání reality jednotlivých území a předvídaní jejich vývoje (vlastní analýza a modelování) po praktická opatření (řídící opatření, formy řízení, právní normy).

Příspěvek F. Mrzeny a Z. Koudelky (Státní plánovací komise ČSSR, odbor oblastního plánování) informoval o *otázkách sociálního a ekonomického rozvoje oblastí v ČSSR, o opatřeních a metodách oblastního řízení a plánování*. I. Klíma (Česká plánovací komise, odbor oblastního plánování) se věnoval obdobné problematice a zaměřil se podrobněji na *plán perspektivního rozvoje hl. m. Prahy*. O problémech analýzy a prognózy demografických procesů a občanské vybavenosti hovořil A.

Anderle (Terplan) a živý zájem vzbudil příspěvek A. Kopeckého (Terplan) o *data-bance oblastí ČSSR*. Samostatnou tematiku představovaly referáty J. Boušky (Ekonomický ústav ČSAV) *Multikriteriální analýza pro odhady ekonomického rozvoje* a L. I. Poliščuka *Dialogové metody analýzy mnohokriteriálních ekonomicko-matematických modelů*.

Zvláštní pozornost byla na semináři věnována metodice analýzy dat o oblastech. Bylo jí věnováno samostatné zasedání, na němž byly diskutovány tři referáty. P. S. Rostovcev předložil komplex algoritmů typologického seskupování sociálně demografických dat, který nejen určuje skupiny podobných objektů, ale též charakterizuje tyto skupiny pomocí pro ně výrazných profilů dat. Tento zajímavý postup zasluhuje pozornost našich metodologů a lze očekávat, že obohatí metody zpracování dat v širším kontextu i mimo problematiku oblastního plánování. J. Řehák (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV — příspěvek připravený společně s B. Řehákovou) nabídl k analýze teritoriálních dat D-model, pomocí něhož lze popisovat a porovnávat statistické distribuce nejen podle jejich četností, ale též vzhledem ke geografickým či jiným relacím mezi kategoriemi znaku (mohou jimi být např. města, oblasti, části města ap.).

Další téma se týkalo základních směrů automatizace vědeckého zkoumání oblastních problémů obyvatelstva a pracovních rezerv a bylo uvedeno společným příspěvkem F. M. Borodkina, I. S. Laděnka (IEOPV) a M. Tučka (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha).

Zasedání o analýze dat zdůraznilo nutnost přípravy jednotného systému analytických prostředků pro široké spektrum úloh, vytváření takových programových systémů, které pracují nejen v dialogovém režimu, ale umožňují podrobnou explorační a operativní experimentování s daty při alternativních modelech, porovnávání výsledků a hledání optimálních opatření.

Jednání semináře bylo vhodně doplněno zasvěcenými informacemi o konkrétních problémech oblasti Kuzbasu, které podal prof. V. Popov (IEOPV, pobočka Kemerovo) v úvodní přednášce, dále J. A. Fridman (IEOPV, pobočka Kemerovo) při exkursi ve městě (výklad komplexní problematiky plánů rozvoje) a vedoucí pracovníci povrchového dolu při exkursi do důlní oblasti.

Seminář byl oběma stranami hodnocen kladně. F. M. Borodkin, který byl organizátorem a duší celé akce, podtrhl v závěrečném slově pokrok, jehož bylo v této oblasti dosaženo, ocenil šíří pyramidy, kterou dnes reprezentují účastníci semináře při řešení úkolů regionálního plánování. S. V. Večerník zhodnotil přínos jednání pro upevnění vědecké kooperace mezi sovětskými a našimi účastníky i pro ujasnění role jednotlivých institucí ve společném projektu. Seminář ukázal, kdo, jak a z jaké pozice může v budoucnu na formulovaných úkolech participovat a efektivně pomáhat, aby se výsledky společných akcí promítly v přípravě pětiletého plánu a dalších seminářů (příští je plánován na r. 1986 do Brna).

Ukázalo se, že řídící praxe oceňuje možnosti matematických metod a modelů. Tím se otevírá cesta k širšímu použití vědeckých poznatků při řízení jednotlivých oblastí všech úrovní. Ukázalo se také, že i jednoduché modely a metody jsou pro vlastní řízení velmi užitečné a vedou ke zkvalitnění informace pro řízení a plánování.

Typ seminářů, jako byl kemerovský, má velký význam pro integraci vědeckého i praktického úsilí. Představuje nejen výměnu zkušeností, vzájemných informací o vědeckých výsledcích či formální dohodu o spolupráci, ale zakládá konkrétní společnou práci — budou vytvořeny pracovní mikrokolektivy pro řešení stanovených úloh; jejich účastníci budou připravovat společné závěry (a pro příští seminář i společné příspěvky). Jednání semináře však bylo významné i samo o sobě, neboť se zde soustředilo velké množství pozoruhodných vědeckých výsledků i informací (příspěvky semináře vyjdou ve sborníku).

Jan Řehák

Celostátní konference o úkolech sociologie a sociální psychologie v plánování a řízení sociálních procesů

Vzhledem k aktuálnosti problematiky řízení a plánování sociálních procesů, v níž velmi významná úloha připadá společenským vědám a mezi nimi především sociologii a sociální psychologii, se ukázalo jako velmi potřebné uspořádat konferenci orientovanou k otázkám možností a úkolů těchto dvou vědních disciplín. Proto ústřední odborná sekce pro řízení sociálních procesů ČUV Komitétu pro vědecké řízení ČSVTS spolu se sekci sociologie práce, průmyslu a podniku Československé sociologické společnosti při ČSAV připravily setkání sociologů, psychologů, vědeckých pracovníků, pedagogů vysokých škol, pracovníků kádrových a personálních